

Рекомендовано Вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 10 від 15 березня 2018 р.)

Європейські історичні студії: науковий журнал. – № 9. – К., 2018. – 200 с.

ISSN 2524-048X

УДК 94

Тематика згідно з галуззю науки «07.00.00 – Історичні науки» відповідно до чинного переліку галузей наук. Висвітлюються європейські інтеграційні процеси, зовнішня політика країн Європейського Союзу, євроінтеграція України, європейська історія та міжнародні відносини.

Редакційна колегія

Машевський О. П. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка) (голова редколегії)
Мартинов А. Ю. д-р іст. наук, проф. (Інститут історії України НАНУ) (заступник голови редколегії)
Купчик О. Р. к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка) (заступник голови редколегії)
Пількевич В. О. к.і.н., ас. (КНУ імені Тараса Шевченка) (відповідальний секретар)
Банті Р. доктор філософії (Історія) (Міністерство освіти Ізраїлю, Єрусалим, Ізраїль)
Гасимли М. Джафар огли – д-р іст. наук, проф. (Бакинський Державний Університет, Азербайджан)
Добронські А. Ч. д-р габілітований, проф. (Університет м. Білосток, Республіка Польща)
Дьомін О. Б. д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. Мечникова)
Іванов О. Ф. к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Капелюшний В. П. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Кожокару Л. Д. д-р іст. наук, доц. (Державний університет Молдови, Кишинів, Молдова)
Малько В. доктор філософії (Історія) (Каліфорнійський університет, Фресно, США)
Миронович Є. д-р габілітований, проф. (Університет м. Білосток, Республіка Польща)
Мордвінцев В. М. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Патриляк І. К. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Руккас А. О. к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Сава-Чайка Е. д-р габілітований (Вища школа міжнародних відносин і американістики, Варшава)
Слюсаренко А. Г. д-р іст. наук, проф., акад. НАПН України (КНУ імені Тараса Шевченка)
Ставнюк В. В. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Хакамієс П. д-р іст. наук, проф. (Університет Турку, Фінляндія)
Щербак М. Г. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Яровий В. І. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)

Рекомендовано Вченою радою Київського національного університету імені Тараса Шевченка до поширення через мережу Інтернет

Електронний журнал Європейські історичні студії включений до переліку електронних фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «історичні науки».

(Наказ МОН України від 09.03.2016 № 241 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 25 лютого 2016 року»)

Рецензенти :

Бурьян М. С. д-р іст. наук, проф. (ЛНУ ім. Тараса Шевченка)
Потехін О. В. д-р іст. наук, проф., головний науковий співробітник ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Адреса редакційної колегії:

01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історичний факультет, кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
Тел. (044) 239 34 24, e-mail: european_studies@ukr.net , olegmashev@ukr.net Сайт журналу: <http://www.eustudies.history.univ.kiev.ua>
Засновник: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Видавець: історичний факультет, кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
Періодичність наукового видання – тричі на рік

Recommended by the Academic Council of historical faculty Kyiv National Taras Shevchenko University to spread through the Internet (Protocol № 10 of March 15, 2018).

European historical studies: scientific journal. – № 9. – К., 2018. – 200 p.

ISSN 2524-048X

УДК 94

Topics under the branch of science "07.00.00 – Historical sciences" according to the current list of sciences. Highlights European integration processes, foreign policy of the European Union, the European integration of Ukraine, European history and international relations.

Editorial board

Mashevskiy O. P. Dr. habil. (History), Professor (Kyiv National Taras Shevchenko University) (Chairman of Editorial Board)

Martynov A. Y. Dr. habil. (History), Professor (Institute of History of Ukraine NASU) (Deputy Chairman of Editorial Board)

Kupchuk O. R. Ph.D. (History), associate professor (Kyiv National Taras Shevchenko University) (Deputy Chairman of Editorial Board)

Pilkevich V. O. Ph.D. (History), assistant professor (Kyiv National Taras Shevchenko University) (executive secretary)

Banti R. Ph.D (History), Ministry of Education of Israel, Jerusalem, Israel)

Gasimli M. Jafar oglu Dr. habil. (History), Professor (Baku State University, Azerbaijan)

Dobronski Charles A. Dr. habil. (History), Professor. (University of Bialystok, Poland)

Diomin O. B. Dr. habil. (History), Professor (Odessa Mechnikov National University)

Ivanov O. F. Ph.D. (History), associate professor (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Kapelushnyi V. P. Dr. habil. (History), Professor (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Cojocar L. D. Dr. habil. (History), associate professor (State University of Moldova, Chisinau, Moldova)

Malko W. Ph.D. (History), associate professor (University of California, Fresno, United States)

Myronovych E. Dr. habil. (History), Professor (University of Bialystok, Poland)

Mordvintsev V. M. Dr. habil. (History), Professor (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Patryliak I. K. Dr. habil. (History), Professor (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Rukkas A. O. Ph.D. (History), associate professor (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Sawa-Czajka E. Dr. habil. (History), The Academy of International Relations and American Studies (Warsaw, Poland)

Slyusarenko A. G. Dr. habil. (History), Professor, Acad. NAPS Ukraine (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Stavniuk V. V. Dr. habil. (History), Professor (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Hakamies P. Dr. habil. (History), Professor (University of Turku, Finland)

Shcherbak M. G. Dr. habil. (History), Professor (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Yaroviy V. I. Dr. habil. (History), Professor (Kyiv National Taras Shevchenko University)

Electronic journal European historical studies is included in the list of professional electronic journals of Ukraine, in which can be published results of dissertations for degree of doctor and candidate of sciences, speciality "historical science".

(Order of Ministry of education Ukraine from 09.03.2016 № 241 "On Approval of decisions concerning the Certifying Board of the Ministry of academic councils of 25 February 2016")

Reviewers:

Buryan M. S. Sc. D. (History), Professor (Lugansk Taras Shevchenko National University)

Potekhin O. V. Sc. D. (History), Professor, Chief Researcher (Institute of World History NASU)

Editorial address:

01601, Kyiv, Vladimirskaya str., 60, Kyiv National Taras Shevchenko University, Faculty of History, Department of Modern and Contemporary History of foreign countries

Phone: (044) 239 34 24, e-mail: european_studies@ukr.net

Web-page: <http://www.eustudies.history.univ.kiev.ua>

Founder: Kyiv National Taras Shevchenko University

Publisher: Faculty of History, Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries

Frequency of scientific journal – three times a year

ЗМІСТ

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Вікторія Вдовиченко Куди рухається Європейський Союз? (Еволюція підходів у європейських безпекових стратегіях у часи невизначеності та швидких змін ЄС).....	6
Андрій Мартинов Європейські історичні дослідження: теоретичні й концептуальні аспекти.....	21
Світлана Мотрук Чеська парадигма євроінтеграції: проблеми та перспективи.....	42

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Наталія Ковальчук Творчі здобутки видатного українського філософа Д. Чижевського в загальноєвропейському контексті	65
Сергій Лучканин Румунія в Другій світовій війні 1939–1945: «білі плями» і нові погляди на проблему	79
Олег Машевський Діяльність Британської ради у країнах Східної та Центральної Європи на початку ХХІ ст.	96
Олексій Сокирко Східна Європа і концепт «мілітарної революції»: історіографічні зауваги	127
Ігор Срібняк Діяльність «Товариства допомоги для української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі» (Каліш-Щипіорно) восени 1923 – навесні 1924 рр.	145

НАУКОВА ХРОНІКА

Олег Машевський Традиції та завдання української американістики: «Україна і США: досвід та перспективи співпраці». Друга міжнародна наукова конференція	167
--	------------

РЕЦЕНЗІЇ

Мартинов А.Ю., Харлан Г.О. Європейський та євроатлантичний прорив польської дипломатії за президентства А. Квасневського (рецензія на монографію Н. М. Буглай «Епоха Квасневського» в зовнішній політиці республіки Польща (1995–2005 рр.)»	181
--	------------

CONTENTS

EUROPEAN INTEGRATION: PAST AND PRESENT

- Victoria Vdovychenko.** Quo vadis, dear EU? (The evolution of european security strategies approaches in the changing European Union)..... **6**
- Andriy Martynov** European historical studies: theoretical and conceptual aspects..... **21**
- Svitlana Motruk** The Czech paradigm of european integration: problems and perspectives **42**

ACTUAL PROBLEMS OF EUROPEAN HISTORY AND INTERNATIONAL RELATIONS

- Nataliya Kovalchiuk** Creative achievements of the famous ukrainian philosopher D. Tchyzhevsky in the global context **65**
- Serhii Luchkanyn** Romania in the Second World War 1939–1945: unknown facts and new views on the problem **79**
- Oleg Mashevskiy** The British Council’s activities in the Eastern and Central Europe at the beginning of XXI st. **96**
- Oleksii Sokyрко** East Europe and the «military revolution» concept: the historiographic remarks **127**
- Ihor Sribnyak** The activity of the «Relief Society for Ukrainian Schooling Youth in the Camps of the Interned in Poland» (Kalish-Shchipiorno) autumn 1923 – spring 1924 **145**

SCIENCE CHRONICLE

- Oleg Mashevskiy** The traditions and tasks of the Ukrainian American Studies: «Ukraine and the USA: the experience and prospects of cooperation». The second international scientific conference.....**167**

REVIEWS

- Andriy Martynov, Hanna Harlan** The Aleksander Kwasniewski’s Polish Diplomatic Breakthrough to the EU and NATO (Natalia Buglay’s «Kwasniewski’s Epoque in Polish foreign policy (1995–2005)» review). **181**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 101.8:101.9 (477) 101 (100)

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2018.09.65-78>

Наталія Ковальчук

доктор філософських наук, професор

Київський університет

імені Бориса Грінченка

ТВОРЧІ ЗДОБУТКИ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ФІЛОСОФА Д. ЧИЖЕВСЬКОГО В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Анотація. В статті розглядається творчий доробок видатного українського філософа Д. Чижевського в загальноєвропейському контексті. Він зробив великий вклад в дослідження російської, чеської, словацької культур є таким чином і став істориком інтелектуального життя слов'ян .

Філософ першим відокремив українську філософію як своєрідну і неповторну ланку національної культури і тим самим відзначив реальний початок українознавства як реальної галузі науки. Вчений є засновником вивчення українського бароко крізь феномен «стилю». Він перший презентував філософську спадщину Г. Сковороди не тільки як видатного українського філософа, а як філософа європейського гатунку. Досліджуючи українську ментальність Д. Чижевський характеризує кордоцентризм як її провідну рису. У типових представників «філософії серця» (Г. Сковороди, П. Куліша, П. Юркевича та М. Гоголя) існують розбіжності в трактуванні феномена серця. Філософія серця як архетип української культури за всієї своєї пов'язаністю з попередніми уявленнями кордоцентризму викристалізовується, насамперед, у контексті філософського антропоцентризму. Це означає, що вона розглядається

не як автономне бачення, а як компонент ширшого символічного погляду на світ.

Ключові слова: кордоцентризм, філософія Г. Сковороди, українське бароко, українська філософія, Д. Чижевський.

Дмитро Чижевський – філософ, історик, славіст, гуманітарій-енциклопедист, яскрава самобутня людина, вчений, наділений неабиякими здібностями і безоглядно відданий науці. Народився в Україні, вважав себе українцем, але майже все своє життя жив і працював за кордоном – така випала йому доля. Він жив у різних країнах України, Росії, Чехії, Німеччині. Певний період часу він жив у Сполучених Штатах Америки і працював на кафедрі славістики в Гарвардському університеті (1949–1956). Значна частина його праць цього періоду стосувалася русистики. Вчений написав низку робіт про Гоголя, серед них були й такі, у яких розглядалися суспільно-філософські погляди письменника. Вивчення творчого доробку видатного українського філософа століття це завдання для теперішніх і майбутніх дослідників. За кордоном – у переносному сенсі – він знаходиться і зараз. Адже більшість його наукових творів досі не перекладена і не видана українською мовою. І тому Дмитро Чижевський сьогодні більше відомий у Чехії, Словаччині, Польщі, Німеччині, ніж на своїй Батьківщині. В цьому контексті тема аналізу творчості і перекладу великої кількості його нікому невідомих в Україні праць ще довго буде актуальною.

Навряд чи знайдеться бодай одна галузь української інтелектуальної та культурної історії, котру Чижевський не збагатив би вагомою статтею чи повідомленням. Діапазон і розмаїття його тематики різючі. Чижевський належав до того самого покоління української інтелігенції 1910 років, яка нарешті входить у великі виміри світової культури. Це покоління, яке з'являється услід за Лесею Українкою. У певному розумінні, Дмитро Іванович ніби послідовник Лесі Українки. Але було ще одне в його діяльності. Він

намагався пояснити українському (і не тільки українському) читачеві певні засади національної культури в загальносвітовому контексті.

Ступінь дослідження поставленої проблеми. До середини 80-х років філософська спадщина Д.Чижевського була предметом аналізу і оцінок лише в роботах зарубіжних дослідників, передусім німецьких М. Фасмер та представників української (О. Прицак, П. Феденко) і російської (В. Зеньковський) діаспори. У вітчизняній історико-філософській та філологічній літературі вченого згадували лише як «націоналіста», «ідеаліста» і т.п. Впродовж останніх років завдяки появі ряду публікацій вітчизняних дослідників створено передумови для неупередженого, об'єктивного аналізу наукового доробку Д. Чижевського. Важливу роль в цьому відношенні відіграли публікації В. Лісового, В. Горського, Т. Закидальського, А. Хруцького, В. Янсена, О. Прицака, І. Шевченка, завдяки яким ім'я вченого було фактично повернено з небуття. Здійснено всебічний, ґрунтований на значному масиві першоджерел, аналіз його світогляду та наукової спадщини. Але праць, присвячених аналізу творчого доробку видатного філософа в загальноєвропейському контексті бракує.

Мета даної статті полягає в презентації творчих здобутків Д. Чижевського в загальносвітовому контексті. Для досягнення цієї мети потрібно розв'язати наступні завдання: 1. розглянути творчі здобутки філософа в європейському контексті; 2. проаналізувати історико-філософську концепцію розвитку української філософії, яку створив Д. Чижевський; 3. дослідити сутність концепції українського бароко, розроблену Д. Чижевським; 4. показати що, в творчих розвідках вченого Г. Сковорода виступає не тільки центральною постаттю усієї нашої української культури, але і філософом європейського гатунку; 5. продемонструвати сутність кордоцентризму як провідної риси української ментальності.

Вчений-універсал зі світовим ім'ям, який справив потужний вплив на західноєвропейську культуру, автор фундаментальних досліджень з історії

слов'янської культури, він сьогодні залишається визнаним авторитетом в питаннях історії слов'янської думки та одним з досить цитованих в західних джерелах авторів. Д. Чижевського без перебільшення можна вважати істориком інтелектуального життя слов'ян й постаттю загальноєвропейського значення.

Він став одним із найкращих знавців історії російської літератури та духовності. Саме Чижевський був автором одних із найвизначніших інтерпретацій і викладів творів Пушкіна та Достоевського. Більше того, він написав книжку про історію руської духовності з X по XVII ст. – «Свята Русь», опублікував окремі праці з історії російської духовності (з XVIII по XX ст.) – «Росія між Сходом і Заходом», а також історію російської літератури XIX ст. Філософ ніколи не поєднував велич російської поетичної творчості та духовної культури з політичним насиллям і злом, притаманними цій країні.

Подібно до того, як варварство російського гноблення України не заважало Чижевському захоплюватися величчю російської поетичної творчості, так і варварство нацизму не змогло перешкодити йому шанувати духовну і творчу велич німецької поетичної та культурної традицій і присвячувати їм свої праці. У нього досить багато досліджень про рецепцію творів німецьких авторів у Росії, наприклад «Гете в Росії» чи «До історії німецької філософії в Росії». Причому знову і знову в центрі уваги – найрізноманітніші форми варіацій містики («Сковорода і Валентин Вайгель», «Етінгер в Росії», «Венгель в Росії», «Херувимський мандрівник Ангела Сілезія по-російськи», «Баадер та Росія», «Якоб Беме в Росії»).

Важливим етапом у житті Д. Чижевського став празький період (1924–1932). Він посприяв «українізації» вченого. У Празі Д. Чижевський продовжує працювати над своєю фундаментальною монографією «Гегель у Росії» (1933), котру захистив у Галльському університеті як докторську дисертацію. Ця ґрунтовна, новаторська робота була високо оцінена і витримала іспит часом. Якось учений зауважив, що з усіх слов'янських народів найбільш вдячними йому будуть чехи. Внесок Д. Чижевського в чеську культуру охоплює кілька

ділянок: дослідження давньої чеської літератури і чеського бароко, світогляду поета К. Гинека Махи, «коменіана» Д. Чижевського, до якої він прийшов через українську духовну історію, оскільки дослідження Г. Сковороди спонукало його зайнятися слов'янськими містиками та християнським містицизмом.

Однак, суто історико-філософські рамки були для нього затісні, й він розширює їх, ставлячи собі за мету створити також порівняльну історію слов'янських літератур. За Д. Чижевським, вивчення порівняльної історії слов'янських літератур має наступні завдання: 1. розгляд історії слов'янських літератур у контексті європейських; 2. визначення впливу європейської літературної традиції на слов'янські літератури; 3. визначення впливу слов'янських літератур на європейські. Вчений був переконаний, що вивчення слов'янських літератур не може відбуватися відірвано від європейської традиції, що їх історію «можна створити лише як частину порівняльної історії європейських літератур [1, с.354]» «оскільки більшість формальних і ідеологічних збігів, схожостей і дотичних пунктів між літературами окремих слов'янських народів, у першу чергу ґрунтуються на тому, що вони належать до єдності європейських літератур [2, с. 354]».

Відвідавши Словаччину вперше у 1933 році, Д.Чижевський написав дві монографії, які присвячені видатному словацькому філософу Л. Штуру і словацькому поету, драматургу, теоретику літератури, історику, філософу та ідеологу месіаністичного крила словацького романтизму П.З. Келлнеру-Гостінському. Яскравим прикладом дослідження словацької культури є праця Д. Чижевського в двох частинах під назвою «Нові публікації про словацьку духовну історію», що є, по суті, низкою рецензій на дослідження про словацьку культуру, опубліковані після 1918 р. Загалом тут представлено 33 публікації, які постають як своєрідна панорама словацької істики першої третини XX століття. Рецензовані роботи можна умовно погрупувати наступним чином: 1) словацька література різних періодів, 2) словацька філософія, 3) словацька історія культури. Найбільш численною є перша група, в якій можна окремо виділити

праці, що стосуються 1) барокової словацької літератури та 2) словацької літератури ХІХ століття.

Творчий доробок Д. Чижевського в контексті дослідження української культур. і української філософії по справжньому новаторський. Філософ вперше виокремлено дослідив історію української філософії як галузь історико-філософських досліджень, обґрунтував її методологічні засади, визначив основні етапи та напрями розвитку філософії. Принциповою методологічною засадою досліджень Д.Чижевського в галузі історії філософії виступає теза про приналежність слов'янських культур до антично-європейської культурної традиції. Ґрунтуючись на ідеї європейської приналежності української культури та ідеї національної філософії дослідник поставив проблему становлення і розвитку національної філософської традиції на Україні. Він фактично був першим, хто виокремив цю традицію із загальноросійського контексту.

Вчений був практично першим, хто показав існування елементів філософського знання в культурі «старої України» – культурі доби Київської Русі – феодальної роздрібненості та Козацької держави і поставив питання про зв'язок між цими елементами та народним світоглядом як одною із підвалин національної філософії. В зв'язку з прийняттям християнства ця доба, на думку Д. Чижевського, є видатною в історії розвитку української культури

Спираючись на свою концепцію культурно-історичних епох, Д. Чижевський відкрив філософію українського бароко, дав культурно-історичну періодизацію розвитку філософської думки в Україні, де виділяв: Х-ХVІІІ ст. – формування перед філософії, ХVІІІ ст. – барокова доба в Україні, перша половина ХІХ ст. – доба німецького ідеалізму, друга половина ХІХ ст. – доба романтизму.

Д Чижевський є зачинателем вивчення українського бароко. Доби Бароко вагомо вплинула на усі ланки українського духовного життя і Чижевський виокремлював її як одну з найбільш важливих періодів українського історичного розвитку (див. «Нариси з історії філософії на Україні», «Поza

межами краси», «До проблеми бароко», «Сімнадцяте сторіччя в духовній історії України» тощо). «В історії народів, – писав Чижевський, – епохи розквіту мають не лише суто історичне значення; вони накладають певний відбиток на всю дальшу історію народу, формуючи національний тип або залишаючи на довгий час певні риси в духовній фізіономії народу. Так, здається, було і з епохою бароко на Україні [3, с.18]». Серед праць філософа, присвячених українському бароко, які видані багатьма мовами (англійською, німецькою, чеською та іншими) слід звернути увагу на збірку нарисів «Українське літературне барок» Про важливість цієї збірки зазначає відомий український дослідник Д.Наливайко. Він пише: «Вона є першим фундаментальним дослідженням в українській науці. Разом з тим Чижевський запропонував нові підходи до бароко, сформулював засадничі концепти його подальшого студіювання. Своїми працями про українське бароко вчений відкрив цей феномен в православно-слов'янському світі й тим самим розширив його культурно-історичний простір, що мало принципове значення для його загального теоретичного дискурсу [4, с. 9]».

Д. Чижевський запропонував нову методологію дослідження українського бароко. В методологій дослідженні української культури гідно з оригінальною концепцією Д. Чижевського, поняття «бароко» слід розглядати не лише щодо «стилю в пластичних мистецтвах, а й музики, літератури, філософії та цілої культури «часу бароко» взагалі [5, с. 339–340]». Поширюючи далі свою думку, дослідник обґрунтував висновок, що і творець культури бароко, так само просякнутий тими самими стилістичними елементами, як і вся культура його часу.

Характеризуючи «людину бароко», Д. Чижевський доводить, що це не штучне чи надумане наукове виокремлення, типізація, а науково дієве поняття, оскільки воно об'єднує «і творчі сили доби бароко, і той характер прийняття культурних вартостей, що людям тієї доби властивий. Найхарактернішою рисою «людини доби бароко» філософ уважав її мандрівний характер. Він

наводить цікаві приклади, Г. Сковорода, подорожував до Угорщини, Відня, Москви, Петербурга, а також численних українських «спудеїв», які мандрували всією Європою.

Доба бароко дала українській культурі одного з її найбільш визначних представників. Цієї доби видатного українського філософа Г.С.Сковорода. Адже Г.Сковорода не тільки видатний діяч доби бароко, він, за визначенням самого Чижевського, є центральною постаттю усієї нашої культури (див. «Філософія Г.С.Сковорода»).

В європейській культурі доба Ренесансу зазнала кризи. Частково це пов'язано зі зміною геоцентричної системи на геліоцентричну. Ця зміна трансформує у свідомості європейської людини всю систему світобудови, а з цим змінюється і тип зв'язків людини зі світом: якщо Земля не є вже центром Всесвіту, то і людина перестає бути тим центром навколо якого все рухалось. Вона відчуває свою самотність і жах перед невідомим. Це призводить її до, так званого, «космічного песимізму», про який першим з сучасних українських дослідників заговорив С.Б.Кримський [6, с. 50].

Цю трагічну кризу в свідомості європейської людини, яку відчували Гете, Паскаль та інші представники європейської культури подолав видатний представник української філософської думки. Г. Сковорода. Він проголосив тезу: якщо людина не може бути центром Всесвіту фізично, то вона може бути центром Всесвіту символічно, тобто духовно. Г. Сковорода створив вчення про друге, духовне народження людини, яке позначене поняттям внутрішньої людини.

Д. Чижевський, розглядаючи науку Г. Сковорода про внутрішню людину, відокремлює чотири ступені її пізнання: перший ступінь є підготовчим і полягає в усвідомленні того, що є внутрішня людина, другий ступінь – спроба пізнання в собі внутрішньої людини, третій ступінь – це боротьба внутрішньої людини, четвертий ступінь – розквіт внутрішньої людини, яка набуває божественних атрибутів [7, с. 104–107]».

Першим народженням людини філософ вважає її фізичне, тілесне переродження як «тварі». Але створення людини є її духовне народження. Які ж шляхи ведуть до другого народження людини – «духовного народження»? Передусім, наголошує Г. Сковорода, людська істота подвійна, вона складається із зовнішності (тіла) та з поверхні душі та із захованої в тілі й під душею «правдивої», «внутрішньої», «дійсної» людини.

Перший засновок для звільнення внутрішньої людини та її преображення в істинну людину, дійсну людину пов'язаний з пізнанням, що внутрішня людина взагалі існує. «Є тіло земляне, а є духовне, сокровенне, таємне, вічне [8, с. 171]». Дійсна людина, за Г. Сковородою, завжди «таємниця». Тому пізнання дійсної внутрішньої людини пов'язано з відкриттям її таємниць, для того щоб відбулося об'єднання з внутрішньою, дійсною правдивою людиною.

Через боротьбу внутрішньої людини із зовнішньою, в разі перемоги першої, відбувається «друге народження» людини, власне її утворення. Дійсна людина визначається атрибутами Бога: вона «створена за Богом у правді й преподобії істини [9, с. 202]».

Аналіз творчої спадщини Г.Сковороди, М.Гоголя, П.Куліша, П.Юркевича як типових представників національної традиції приводить Чижевського до формулювання філософія серця, яка є характеристична для української думки. Порушивши проблему «кордо центризму» в українській культурі, Чижевський став і засновником самого поняття «філософія серця». Далі це поняття переймають такі дослідники української духовної історії, як С.Ярмусь, Є.Калужний, В.Цимбалистий, О.Кульчицький, І.Мірчук та інші. В сучасній літературі (С. Кримський, Н. Ковальчук та інші) навіть панує погляд, що у "філософії серця" сконцентровано всю специфіку українського світобачення, що це є архетип української культури.

«Філософія серця» визначається передусім її генетичним зв'язком з українською національно-культурною традицією. Вважаємо погодитися у питанні про розробку проблематики кордоцентризму в Україні з думкою

українського філософа А. Тихолаза проте, «що біблійні вчення про серце знаходять на ґрунті української духовності надзвичайно сприятливі умови для свого розвитку... [10, с. 11]». Адже в усіх згаданих вище випадках витоком для філософії серця спричинилися тексти Святого Письма. Тому необхідно зупинитися на положеннях про серце в Біблії.

При ознайомленні з біблійною концепцією серця вражає багатогранність відтінків цього символу. Сюди входять емоційні прояви душі, різноманітні душевні почування, хвилювання, пристрасті. З іншого боку, серце в біблійному контексті є вмістищем думок, розуму. І в цьому випадку до серця належать пізнавальні дії душі. Серце є також вмістищем волі та її рухів, воно є органом волі. Воно є також джерелом любові. Нарешті в серці міститься прихована функція свідомості — совість. Саме ця багатозначність сприяла в подальшому розгортанню різноманітних релігійно-філософських концепцій, які використовують цей символ.

Що стосується української культури, то в ній за збереження і навіть розвитку біблійного розуміння концепції серця виникає особливий філософський напрям (кордоцентризм), який пов'язує ідею серця зі вченням про центральне положення людини у всесвіті. Це вчення, виникаючи спочатку в Київській Русі під час засвоєння християнської патристики, пов'язується з міфологічною свідомістю українського народного світогляду і, проходячи крізь усі етапи розвитку української духовності, набуває в XVII–XVIII століттях вигляду символічного антропоцентризму.

У типових представників «філософії серця» (Г. Сковороди, П. Куліша, П. Юркевича та М. Гоголя) трактування серця має певні розбіжності. Цей архетип філософії серця розкривається як принцип індивідуальності та орган відчуття Бога (П. Юркевич), як мікросвіт, вираження внутрішньої людини (Г. Сковорода), як шлях до ідеалу та гармонії з природою (Т. Шевченко), як джерело надії, передчуття, провидіння (П. Куліш) та ключ до господарства душі та мандрівок у вічність (М. Гоголь).

Філософія серця як архетип української культури за всієї своєї пов'язаністю з попередніми уявленнями кордоцентризму викристалізовується, насамперед, у контексті філософського антропоцентризму. Це означає, що вона розглядається не як автономне бачення, а як компонент ширшого символічного погляду на світ.

Таким чином, видатний український філософ Дмитро Чижевський зробив великий вклад в дослідження російської, чеської, словацької культур. Він сьогодні залишається визнаним авторитетом в питаннях історії і якого без перебільшення можна вважати істориком інтелектуального життя слов'ян й постаттю загальноєвропейського значення.

Д.Чижевський вперше виокремлено дослідив історію української філософії як галузь історико-філософських досліджень, обґрунтував її методологічні засади, визначив основні етапи та напрями розвитку філософії. Він є зачинателем вивчення українського бароко, доби яка вплинула на усі ланки українського духовного життя і яка є однією з найбільш важливих періодів українського історичного розвитку, яка надала відбиток на всю майбутню історію українського народу і сформувала його національний тип. Досліджуючи добу українського бароко вчений презентував філософську спадщину Г.Сковороди не тільки як видатного діяча доби бароко., але і філософом європейського гатунку. Порушивши проблему «кордоцентризму» в українській культурі, Чижевський став і засновником самого поняття «філософія серця». «Філософія серця» як архетип української культури за всієї своєї пов'язаністю з попередніми уявленнями кордоцентризму викристалізовується, насамперед, у контексті філософського антропоцентризму

Список використаних джерел та літератури:

1. Чижевський Д. Деякі проблеми порівняльної історії слов'янської літератури / Д. Чижевський // Славістика. Дмитро Чижевський і світова славістика. – Т.1. – Дрогобич: Коло, 2003. – С. 353-365.

2. Чижевський Д. Деякі проблеми порівняльної історії слов'янської літератури / Д. Чижевський // Славістика. Дмитро Чижевський і світова славістика. – Т.1. – Дрогобич: Коло, 2003. – С. 353-365.
3. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К. : Орії, 1992. – 228 с.
4. Наливайко Д. Вступ. Українське бароко: типологія і специфіка / Д. Наливайко. – Т. 1. – Харків: Анта, 2004. – С.7-19.
5. Чижевський Д. Українське літературне бароко / Д. Чижевський // Вибрані праці з давньої літератури. – К.: Оберіг, 2003. – С. 331-342.
6. Кримський С. Б. Специфіка українського бароко / С. Б. Кримський. // Культура народів Причорномор'я. – 1997. – № 1. – С.48- 54.
7. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди / Д. Чижевський. – Варшава, 1934. – 255 с.
8. Сковорода Г. С. Наркіс. Розмова про те: пізнай себе. / Г. Сковорода // Твори : У 2 т. – К.: Обереги, 1994. – Т. 1. – С. 150-195.
9. Сковорода Г. С. Симфонія, названа книга Асань, про пізнання самого себе / Г.Сковорода // Твори : У 2 т. – К.: Обереги, 1994. –Т. 1. – С. 196-262.
10. Тихолаз А Г. Платон и платонизм в русской религиозной философии второй половины XIX – начала XX века / А. Тихолаз. – К.: ПАРАПАН, 2002. – 320 с.

References

1. CHY`ZHEVS`KY`J, D. (2003) Deyaki problemy` porivnyal`noyi istoriy i slov'yans`koyi literatury`. *Slavy`sty`ka. Dmy`tro Chy`zhevs`ky`j i svitova slavisty`ka*. Vol. 1, p. 353-365.
2. CHY`ZHEVS`KY`J, D. (2003) Deyaki problemy` porivnyal`noyi istoriy i slov'yans`koyi literatury`. *Slavy`sty`ka. Dmy`tro Chy`zhevs`ky`j i svitova slavisty`ka*. Vol. 1, p. 353-365.
3. CHY`ZHEVS`KY`J, D. (1992) *Nary`sy` z istoriyi filosofiyi na Ukrayini*. K.: Orij.

4. NALY`VAJKO, D. (2004) *Vstup. Ukrayins`ke baroko: ty`pologiya i specy`fika*. Xarkiv: Anta. Vol.1, p. 7-19.
5. CHY`ZHEVS`KY`J, D. (1993) *Ukrayins`ke literaturne baroko Vy`brani praci z davn`oyiliteratury`*. K.: Oberig.
6. KRY`MS`KY`J, S. B. (1997) *Specy`fika ukrayins`kogo baroko. Kul`tura narodov Pry`chernomor`ya*. 1. p. 48-54.
7. CHY`ZHEVS`KY`J, D. (1934) *Filosofiya G. S. Skovorody`*. Varshava.
8. SKOVORODA, G. S. (1994) *Narkis. Rozмова pro te: piznaj sebe. Tvory`*. Vol. 1, p. 150-195.
9. SKOVORODA, G. S. (1994) *Sy`mfony`ya, nazvanakny`ga Asan,`pro piznannya samego sebe. Tvory`*. Vol. 1, p. 196-262.
10. TY`XOLAZ, A.G. (2002) *Platony` platony`zm v russkoj rely`gy`oznoj fy`losofy`y` vtoroj polovy`ny XIX – nachala XX veka*. K.: PARAPAN.

Nataliya Kovalchiuk,
DoS (Philosophy), professor
Philosophy Department,
Kyiv Borys Grinchenko University

CREATIVE ACHIEVEMENTS OF THE FAMOUS UKRAINIAN PHILOSOPHER D. TCHYZHEVSKY IN THE GLOBAL CONTEXT

***Abstract.** The article regards the creative contribution of the famous Ukrainian philosopher D. Tchyzhevsky in the global context. He was the first scientist who separated Ukrainian philosophy as a special and unique link of the Ukrainian culture and so launched a beginning of the Ukrainian study as a new scientific branch. He was a founder of the Ukrainian baroque study through the phenomenon of “style”. Tchyzhevsky proposed a new methodology of the Ukrainian baroque research.*

According to this original conception of D. Tchyzevsky, baroque was a style of art that could have had its influence on the culture in general. He was the first to research the philosophical legacy of H. Skovoroda not only as a famous Ukrainian philosopher, but also as a philosopher of the European level. The philosopher created his own concept of the second human birth through the interior human, which, in its turn, was based on the H. Skovoroda's idea of the interior human. The latter shows 4 stages of its cognition: first stage is a preparative one and presents in recognition that the interior human exists. Second stage is a tentative to know the interior human. Third stage is a struggle of the interior human with exterior human. The final, fourth stage, is a blossom of the interior human which had the attributes of God. Through the research of the Ukrainian mentality, D. Tchyzevsky has characterized the condocentrism as a main feature. The main representatives of the "philosophy of heart" (H. Skovoroda, P. Kulish, P. Yurkevych, M. Gogol) had different interpretations of the phenomenon of the heart. The philosophy of heart as an archetype of the Ukrainian culture in its understanding is linked mainly with condocentrism in the philosophical anthropology context. It means that this concept should not be regarded as an autonomic view, but as a range of symbolical worldview.

Key words: *condocentrism, H. Skovoroda's philosophy, Ukrainian baroque, Ukrainian philosophy, D. Tchyzevsky*

Надійшла до редколегії 23.02.2018

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

ЄВРОПЕЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

2018 – № 9

Редакційна колегія:

Голова редколегії – доктор історичних наук, проф. Машевський Олег Петрович

Заступник голови редколегії – доктор історичних наук, проф. Мартинов Андрій Юрійович

Заступник голови редколегії – кандидат історичних наук, доц. Купчик Олег Романович

Відповідальний секретар – кандидат історичних наук, ас. Пількевич Вікторія Олександрівна

Комп'ютерна верстка: Скульська Ірина Петрівна

Автори статей несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей. Тексти подаються в авторській редакції.